

שׁוֹ"ת בהלכה לשולחן שבת

מאת הרב משה חיים חנונו שליט"א

גיליון מס' 2

כללי קריאה בשבת

האם מותר בשבת לקרוא מכתב מהבנק?

א. שטרי הדיוטות אסורים בקריאה, והינם מוקצה ואסורים בטלטול. שטרי הדיוטות הינם: מסמכי כספים, תדפיסי בנק, חוזים לסוגיהם, תשלומים, פרסומות מסחריות, עיתוני כלכלה וקטלוגים, וכדומה.¹
האם אפשר בשבת ללמוד למבחן שיתקיים ביום ראשון?

ב. ספרי חכמה ולימוד של שאר חכמות כגון רפואה פסיכולוגיה וכדומה הינם בכלל הגזרה ואסורים בלימוד בשבת.²

ג. חפצי מצווה אינם בכלל הגזרה שדרשו רבותינו 'חפצין אסורים חפצי שמים מותרים'.³

הלכות קריאה בשבת

האם מותר לקרוא דברי חולין בשבת, בעיין במחשבה בלי שמוציא בפה?

א. חכמים אסרו לקרוא בשבת "שטרי הדיוטות" אפילו מעט. לכן אסור לקרוא בשבת, מהסוגים שפירטנו למעלה, ואפילו רק חלק מהם, כגון שרוצה לראות רק פרט מסויים בחוזה הקניה שלו.⁴

ב. האיסור בקריאה הוא אף אם קורא בעיין במחשבתו בלבד.⁵

האם מותר בשבת טלטל עיתון של פרסומות, ולהניחו בארון שלא יתלכלך?

ג. שטרי הדיוטות שנאסרו בקריאה הינם מוקצה ואסורים בטלטול.⁶

האם מותר לקרוא פרסומות המופיעה בשלטי חוצות?

ד. אסור לקרוא מודעות רחוב המכילות פרסומים לצורכי מסחר, כגון פרסומות של חנויות וכדומה.⁷

ה. מותר לקרוא את השמות החנויות בשלטים שבפתח החנות, והמחמיר גם בזה תבוא עליו ברכה.⁸

אני מחפש עבודה, האם מותר לעיין במדור 'דרושים' בעיתון?

ו. אסור לקרוא בשבת מודעות של הצעות עבודה וחיפוש עובדים.⁹

יש לי נסיעה באוטובוס במוצאי שבת, האם מותר בשבת לבדוק בלוח זמנים?

ז. אסור לעיין בשבת בלוחות הזמנים של אוטובוסים או רכבות, ואין חילוק בין אם מעיין בלוח זה בתחנת האוטובוס, או בביתו, בכל מקרה אסור.¹⁰

ח. נהגו להקל לקרוא שלטים הרשומים בהם שמות הרחובות.¹¹

האם מותר לקרוא מודעות שבלוח בית הכנסת?

ט. מותר לקרוא בשבת מודעות העוסקות בענייני מצווה המתפרסמות בלוח המודעות שבבית הכנסת, וכגון, זמני התפלה שיעורי תורה, הרצאות והספדים, מציאות ואבידות וכדומה.¹²

האם מותר לקרוא מודעות אבל שבלוח המודעות?

י. מודעות אבל, למרות שהינן למצווה, מי שקריאת המודעות יודע שדבר זה מעורר צער אצלו אסור. אבל אם לא, כגון שכבר יודע בפטירת האדם רק רוצה לדעת היכן יושבים וכדומה, מותר.¹³

יש בבית הכנסת מודעות על מכירות ארבעת המינים, האם מותר להשאיר אותם שם?

יא. אין לקרוא בשבת מודעות העוסקות במסחר לצורך מצווה, כגון מכירת ד' מינים או ספרי קודש. לכן, כשיש מודעות של מסחר בלוח המודעות שבבית הכנסת, טוב ונכון שהגבאים יכסו במפה מערב שבת את החלק העוסק בענייני מסחר.¹⁴

האם מותר לי לברר ברשימת השמות מי מהאורחים הגיע?

יב. אסרו חכמים לעיין ולקרוך מתוך פנקס רשימות בשבת, גזירה שמא יבוא לקרוא בשטרי הדיוטות, לכן מי שעורך סעודה גדולה עם אורחים מרובים, אסור לו לעיין בפנקסו לדעת מי מהאורחים הגיע, וכדומה.¹⁵ ובסעודת מצווה יש להקל.¹⁶

אני צריך לדעת כתובת של חבר, האם מותר לפתוח ולבדוק בספר טלפונים?

יג. מותר להסתכל בספר טלפונים כדי לבדוק כתובת של אדם מסוים, ואין בזה איסור משום גזירת שטרי הדיוטות.¹⁷

האם מותר לקרוא את רשימת התורנים בחדר האוכל?

יד. ישיבות ומוסדות הכותבים על גבי לוח המודעות את שמות התורנים לסידור חדר האוכל, או סידור הספרים וכדומה, מותר לעיין ברשימה זו כדי לדעת מי התורן, ואין לחוש שמא יבואו למוחק מהרשימה, משום שרק מסדר התורנות הוא זה שרשאי לשנות את התורנות ואין כאן שמא ימחק או יכתוב בשבת.¹⁸

האם מותר לגבאי לעיין ברשימת העולים לתורה לדעת מי לא עלה?

טו. מותר לגבאי בית הכנסת להסתכל במחברת שבה

כתובים שמות המתפללים, כדי לכבדם בעלייה לתורה לפי סדר מסוים, ואין בזה משום גזרת שטרי הדיוטות, שבמקום מצווה לא גזרו חכמים גזירה זו.¹⁹

טז. מותר לערוך אסיפה של ראשי הקהל בשבת כדי לדון בתקנות הקהל, ולא חוששים שמא יכתבו פרוטוקול. ובמידה ויש חשש שהדבר יגרום לחילול שבת באיזה אופן, אין לקיים את האספה בשבת.²⁰

האם מותר בשבת לחלק הזמנות לחתונה של בני?

יז. במקום צורך מותר לחלק בשבת הזמנות לסעודת מצווה, כגון סעודת נישואין, או סעודת בר מצווה, וכדומה, שמעיקר הדין מותר לקרוא בהזמנות אלה בשבת, ואין להם דין שטרי הדיוטות מאחר שהם עוסקים בסעודת מצווה. אך לכתחילה יחלקם בימות החול.²¹

האם מותר לגבאי לתת קבלה לעולה לתורה על התרומה שתרים בעבר?

יח. אין לגבאי בית הכנסת לחלק קבלות ביום השבת, ואף שעושים כן מפני שרכים מהקהל אינם באים לבית הכנסת אלא בשבת ומועד. ואף על פי שיש ללמד עליהם זכות שהרי הדבר נעשה לצורך מצווה, ולא לצורך הדין, מכל מקום נכון שלא לחלק את הקבלות בשבת, אלא ישלחו אותם לתורמים בימי החול.²²

מותר לקרוא מכתב ברכה של יום הולדת או שנה טובה?

יט. אסרו חכמים לקרוא או לעיין במכתבים ובאגרות שלום.²³ או כרטיסי ברכה לשנה טובה, משום שחששו חכמים שמא יבוא לקרוא בשאר שטרות שיש בהם מקח וממכר.²⁴

מכתב שהגיע בשבת, ואינו יודע מה כתוב בו, האם מותר לפתוח ולקרוא אותו?

כ. מכתבים שהגיעו לידו רק בשבת, ואינו יודע מה כתוב בהם - מותר לקרוא אותם בשבת בעיין ללא דיבור, מפני שיתכן שנכתב בהם משהו שיש בו צורך היום או צורך הגוף.²⁵

כא. ראוי להחמיר שלא לפתוח מעטפה סגורה בשבת, ואם מבינים שיש צורך לכך בשבת יש לעשות זאת על ידי גוי, וכפי הדרך המותרת, כמבואר בהלכות אמירה לגוי.²⁶

כב. מכתבים שיש בהם דברי תורה מותר לקרואם בשבת, גם אם קראם כבר לפני השבת.²⁷

האם מותר לקרוא דברים עצובים בשבת?

כג. אסור לספר בשבת דברים שמזכירים לו צער.²⁸ כגון

חשש שימחקו אותה.
16 שם. אבל בשש"כ (פרק כט הערה קלג עמוד תעד) כתב שאף לסעודת מצווה, לאחד מן הטעמים אסור.
17 ילקו"י שם סעיף י"ג, ובשם השש"כ.
18 ילקו"י שם סעיף ו'. ע"פ מה שכתב בשש"כ שם הערה קלג עמוד תעד.
19 שם סעיף ה'. ע"פ מה שכתב בשש"כ שם סעיף מח עמוד תעד.
20 שם סעיף ז'. שש"כ שם סעיף נט עמוד תעד.
21 ילקו"י שם סעיף כ"א. אך בשש"כ (שם הערה קלג עמוד תעד) כתב שדעת חלק מהפוסקים אף לדבר מצווה אסור.
22 ילקו"י שם סעיף כ'. שש"כ שם סעיף נח עמוד תעד.
23 שו"ע סי' שז ס"ג.
24 ילקו"י ח"ב קצח שו"ע הגר"ז שם ס"ה. משנ"ב שם ס"ק נב. שש"כ סעיף מז עמוד תעד.
25 ילקו"י שם עמ' קצט. שו"ע שם ס"ד. שש"כ שם.
26 חזו"ע ח"ו עמ' ס"ב ד"ה ישראל, וילקו"י סימן שמ' עמוד קמו'. שש"כ פרק לא סעיף כג עמוד תקיז.
27 ילקו"י סימן ש"ז, שם עמ' ר. ובשש"כ פכ"ט סמ"ז. שש"כ פרק כט סעיף מז עמוד תעד.
28 מג"א ריש סי' שז. הביאו בשו"ע הגר"ז סי' שז ס"ה, ובמ"ב ס"ק ג.

1 ילקו"י שם סעיף א. שש"כ שם סעיף מז עמוד תעד.
2 ילקו"י סעיף כ"ט. ובשש"כ (שם סעיף מט עמוד תעד) כתב שיש להקל וראוי לכל ירא שמים להחמיר.
3 ילקו"י סימן ש"ז סעיף ט. שש"כ שם סעיף מז עמוד תעד.
4 ילקו"י ש"ז סעיף י"ב, סעיף א. שש"כ שם סעיף מז עמוד תעד.
5 שם. שש"כ שם.
6 שם. שש"כ שם.
7 ילקו"י שם סעיף ח'. שש"כ שם.
8 שם סעיף י"א. שש"כ שם הערה קיז עמוד תעד.
9 ע"פ ילקו"י סעיף א'. שש"כ שם.
10 ילקו"י שם סעיף ט. שש"כ שם.
11 ילקו"י ח"ב עמ' קצו, וראה עוד בהערה ז שם. ובשש"כ פכ"ט הערה קיז הביא בשם הגר"ז אוריבאך להתייר, משום שאין לחוש במקום שהעין קולטת ורואה ממילא.
12 ילקו"י שם סעיף ח'. שש"כ שם סעיף נ עמוד תעד.
13 שש"כ פרק כט סעיף נ עמוד תעד. עיין עוד להלן בזה.
14 שם. שש"כ שם.
15 שם סעיף ב'. שש"כ שם סעיף נא עמוד תעד, וכתב (שם הערה קלג) שבמקרה שהמנות קצובות ואין

מיתת אוהבו. וכן לא יקרא בשבת על דבר המצער²⁹, ובכלל זה, לא יקרא מודעות אבל המתפרסמות בלוח מודעות.

האם מותר לקרוא ספרי היסטוריה בשבת?

כד. ספרי חול שאינם לצורכי לימוד כגון, ספרי סיפורת, ספרי מדע בדיוני, ספרי היסטוריה כלליים וכדומה, אסורים בקריאה בשבת משום שגזרו בהם חכמים שמא 'יבוא לקרוא בשאר שטרי הדיוטות'³⁰, ויש לדעת שבחלק גדול מהספרים הנ"ל גם ביום חול אין לקרוא בהם משום מושב לצים³¹.

האם מותר לקרוא בספרי בישול בשבת?

כה. אין לקרוא בספרי בישול בשבת. ונכון להחמיר שגם הנשים לא תקראנה בספרים אלו בשבת, אף אם הן הנהנות מקריאה זו³².

האם מותר ללמוד רפואה בשבת?

כו. ספרי לימוד העוסקים במקצועות החול, כגון ספרי רפואה, פסיכולוגיה, וכדומה (אבל לא ספרי לימוד מסחר, או עיסוק האסור בשבת), נחלקו בהם הפוסקים³³, האם מותר ללמוד בהם בשבת. והעיקר להלכה שאסור לקרוא בהם בשבת. שאין ללמוד בשבת, אלא בדברי תורה, שלא ניתנו שבתות וימים טובים לישראל אבל ישירוק בתורה³⁴. כז. רופא שצריך לעיין בספרי רפואה לצורך היום - רשאי לעשות כן.

האם מותר ללמוד על מדדי מניית בשבת?

כח. ספרים העוסקים בלימוד תוכנות מחשב, לימוד מסחר וכדומה אסורים בקריאה בשבת לפי כל הדעות³⁵.

לאיזה נושאים מותר ללמוד בשבת למבחן שיתקיים ביום ראשון?

כט. תלמיד המתמחה לרפואה, ועומד להיבחן על זה לאחר השבת, והזמן דוחקו, רשאי לסמוך על הדעות המתירות. ונכון לעשות שאלת חכם בכל מקרה לגופו³⁶.

ל. יש להימנע מללמוד בשבת למבחן במתמטיקה וכדומה³⁷.

לא. ספרי היסטוריה של תולדות עם ישראל מותר ללמוד מהם בשבת³⁸.

לב. מותר ללמוד בשבת למבחן במקצועות הקודש, אף שהמבחן יערך במשך השבוע ואין בכך מכין משבת לחול³⁹.

האם מותר ללמוד תאוריה לנהיגה בשבת?

לג. אסור ללמוד בספר לימוד תאוריה לנהיגה, שהרי הנהיגה אסורה בשבת⁴⁰.

האם כל סיפורי הצדיקים מותרים לקריאה בשבת?

לד. מותר לקרוא בספרי סיפורי צדיקים בשבת, שיש בהם לימוד והנהגות ליראת שמיים וקיום תורה ומצוות⁴¹.

לה. ספרי 'ביוגרפיה' המלמדים את תולדות וקורות

חכמי ישראל, מותר לקרואם בשבת, מפני שיש בהם לימוד מוסר ויראת שמיים, אך אם יש בספרים אלו תמונות עם כיתובים (בציורים או בתחתיתם) אסור לקרואם בשבת⁴².

איזה ספרי ילדים מותר בשבת להקריא מהם לילדי?

לו. ספרי ילדים שאינם סיפורי צדיקים, אך יש בהם מסרים חינוכיים שמלמדים את הילדים ללכת בדרך ישרה ומידות טובות, כגון 'הימנעות מכעס', 'זיתור', 'ענווה' מותרים לקריאה בשבת⁴³.

לז. ספרי ילדים שאינם סיפורי צדיקים, אך יש בהם מסרים חינוכיים שמלמדים את הילדים ללכת בדרך ישרה כללית, כגון 'זהירות בדרכים', 'תזונה נכונה' וכדומה, מותר לילד לקרוא בהם בשבת⁴⁴.

האם מותר לקרוא סיפורי קומיקס בשבת?

לח. ספרי 'קומיקס' שיש בהם כיתוב ליד התמונה, אם הקומיקס עוסק בלימוד תורה או מידות טובות וכדומה, והציורים ממחישים את הלימוד, מותר לקרוא בהם בשבת שהם בכלל דברי מצווה⁴⁵.

לט. ספרי 'קומיקס' שיש בהם כיתוב ליד התמונה, ואין בהם כל לימוד מוסרי או תורני, המקלים לא למחות ביד ילד שקורא בהם, ויש לו הנאה בקריאתם, יש להם על מה לסמוך, אך אין לומר לילד שיקרא בהם לכתחילה.

האם מותר לקרוא עיתון בשבת?

מ. אין לקרוא עיתון בשבת. ובפרט בן תורה, שיש בזה ביטול תורה. ומכל מקום המקילים בקריאת החדשות והציורים ממחישים את הלימוד, ויש להם הנאה בקריאה זו, יש ללמד עליהם זכות, משום שיש כמה פוסקים שהקילו בזה אם הוא לצורך הנאתו. ובתנאי שלא יקרא בעניינים הבאים: ענייני מסחר, הצעות קניה ומכירה, הצעות עבודה, הוראות ביטול, מודעות פרסום, וכן לא יקרא את הכיתוב שחתם התמונות. ומאחר שקשה מאד לעמוד בכל התנאים הנ"ל בעיתונים שבימנו, כדאי מאד להימנע לחלוטין מקריאת עיתונים בשבת⁴⁶.

מא. אסור לקרוא כתבות שעוסקות בדברי 'פוליטיקה' בשבת⁴⁷.

עיתון או עלון שיש בו דברי תורה ופרסומות, האם מותר לקרוא בו בשבת?

מב. דברי תורה המתפרסמים בעיתונים דתיים, אין כל איסור לקרואם בשבת. ובלבד שיקפיד שלא יעיין בענייני מקה וממכר ומודעות הפרסום שבעיתון⁴⁸. מג. עלוני שבת שיש בהם גם פרסומות וגם דברי תורה, מותר לקרוא את דברי התורה שבהם, ואסור לקרוא את מודעות הפרסום שבהם. אמנם, מכיוון שקשה מאד להקפיד על כך, מן הראוי לקרוא רק בעלונין שלא מתפרסמים בהם מודעות מסחריות כלל⁴⁹.

מד. הדבר ברור שאסור לקרוא בעיתונים חילוניים אפילו בימות החול, וכל שכן בשבת, ועיתונים אלה יש להם דין מוקצה בשבת. ומצווה רבה לפרסם איסור חמור זה בקרב ההמון אשר נכשלים בקריאת עיתונות

חילונית בעוה"ר, ולהסביר להם שהדבר הוא איסור על פי ההלכה, שיש בהם הרבה דברי כפירה וזלזול בתורה בלומדיה. וגם הם מלאים בפריצות וניבול פה ודברי הבל. ושומר נפשו ירחק מהם שלא להכניסם לביתו כלל. ואסור למכור עיתונים אלה, אף אם יש שם חנויות אחרות המוכרות עיתונים חילוניים. והמוכר עיתונים חילוניים עובר משום מסייע ביד עוברי עבירה. ואב שמבקש מבנו שיקנה לו עיתון חילוני, אף אם אביו הוא ישראל מומר שבלאו הכי אינו שומר תורה ומצוות, אין לו להישמע לבקשתו לעבור על דברי תורה⁵⁰.

האם מותר לקרוא את הרכיבים מהתווית של המוצר?

מה. מותר לקרוא את רשימת הרכיבים המופיעים על מוצרים, כדי לדעת מה הם הרכיבים של כל מוצר⁵¹.

האם מותר לקרוא את הכיתוב שמתחת לתמונה?

מו. אסור חכמים לקרוא בשבת כתב הסבר, הכתוב בתחתית התמונות וצוירים, גזירה שמא 'יבוא לקרוא בשטרי הדיוטות'⁵².

האם מותר להסתכל בקלפים או תמונות משפחתיות בשבת?

מז. יש להקל להלך לילדים בשבת תמונות של רבנים לאחר קריאת התהלים, אף בתמונות שכתוב בהם שמו של הרב⁵³.

מח. מותר להסתכל בשבת באלבום תמונות משפחתיות⁵⁴.

מט. תמונות רבנים וגדולי תורה, מותר לקרוא את שם הרב הכתוב בתחתית התמונה⁵⁵.

האם נכון לתלות תמונות עם כיתוב בסוכה?

נ. מותר לתלות בדפנות הסוכה מערב יום טוב תמונות של רבנים, וכן פסוקים וכדו', אף שקוראים בהם בשבת וביום טוב⁵⁶.

ספר הנמצא בהגהה, האם מותר לקרוא בו בשבת?

נא. מותר ללמוד דברי תורה, מתוך דפים העומדים להגהה אף באופן שמתכוין בלימודו גם כדי להגיה, שאם ימצא איזו טעות יקפל זוית הנייר, או יניח שם סיכה לסימן. ובלבד שיתכוין גם ללמוד מתוך דפים אלה, ולא רק לצורך ההגהה. והמחמיר תבוא עליו ברכת טוב⁵⁷.

נב. סופר הרגיל להגיה את ספרי התורה שבבית הכנסת מידי שבע, כדי לתקן את הטעויות שבספר, אסור לו לקרוא בספר תורה בשבת כדי להגיה את הספר תורה במוצ"ש, אבל מותר לו לקרוא לשם קריאה בתורה⁵⁸.

נג. מותר לעיין בספרים כדי לכתוב חידושי תורה או כדי להכין שיעור תורה ליום חול, או להכין את קריאת המגילה, כדי לקרוא במוצאי שבת, ואין בזה איסור מצד הכנה ושבת לחול, מפני שעתה הם לומד בספרים אלו ויש לו תועלת מזה עכשיו. ומותר אף לציין את המיקום על ידי קמט בדף, ועיין להלן בהלכות כותב⁵⁹.

29 ע"פ דברי הילקו"י שם בסעיף כ"ט. ע"פ דברי הש"כ פרק כט סעיף מח עמוד תעג.

30 וראה עוד ברמ"א שם, שספרי חולין ומלחמות הכתובים בלשון הקודש - מותר לקרואם, כיון שהלשון עצמו יש בו קדושה ולומד ממנו דברי תורה, ראה משנ"ב שם. אבל בשו"ע הגר"ז שם סעיף ל כתב לאסור לקרואם. שש"כ שם סעיף מט עמוד תעד.

31 ילקו"י שם סעיף כ"ו.

32 ילקו"י ח"ב עמ' ריג. וראה עוד בהערה קכד בשם הגר"ז אורבאך,

דיתכן והואיל ולא מלמדים איך להבעיר אש ואיך להעמיד קדירה על האש, רק מלמדים איך להטעים את התבשיל שיהא לו טעם טוב, אולי זוהי חכמה וידיעות, ולא מלמדים דברים האסורים, אם מלמדים רק איך שהתבשיל יהא יותר טעים. ובחזו"ע ח"ו עמ' עג אחר שהביא הדעות בזה כתב וטוב להחמיר.

33 ראה שו"ע שם סעיף כ"ז.

34 ילקו"י שם סעיף כ"ט. אך בשש"כ שם סעיף מט עמוד תעד) כתב להקל.

35 שם. שש"כ שם סעיף מח עמוד תעד.

36 ילקו"י ח"ב עמ' ררכ. וראה מ"ש שם עמ' ריג לאסור ללמוד חכמת הניתוח בשבת, גם בנייתו שאם יצטרכו לו יהיה בזה משום פקוח נפש. ואם לומד חכמת הניתוח אצל רופא גוי ואי אפשר לדחות זאת לימות החול יש מקום להקל בזה, אם יכול ליהרר שלא יגיע במת ושללא להכשל ח"ו בשאר איסורי תורה. ונכון לעשות שאלת חכם בכל מקרה. אבל בשו"ע הגר"ז סל"א ובמ"ב ס"ק סה צידדו להקל לקרוא בהם בשבת. והוסיף במ"ב שירא שמים ראוי להחמיר בזה. וראה עוד בחזו"ע ח"ו עמ' עב. שהביא את המתירים לקרוא בספרי רפואה. וראה עוד שם בהערה ט שהביא שמותר לקרוא בעיתון מקצועי של רפואה. ע"פ מה שכתב בשש"כ שם סעיף מט עמוד תעד, ובהערה קכח שם.

37 ע"פ דברי הילקו"י שם בסעיף כ"ט.

38 ע"פ דברי הילקו"י שם, וכן, במחזיק ברכה (קונטרס אחרון ס"ק א' ד-). ע"פ דברי השש"כ שם סעיף מט עמוד תעד.

39 ילקו"י שם עמ' תנט. שש"כ פרק כח סעיף צב עמוד תנט.

40 חזו"ע שם עמ' עג. ע"פ מה שכתב בשש"כ שם סעיף מט עמוד תעד.

41 ע"פ דברי הילקו"י שם בסעיף כ"ט. ע"פ דברי השש"כ פרק כט סעיף מח עמוד תעג.

42 ע"פ דברי הילקו"י שם.

43 ע"פ דברי הילקו"י בסעיף כ"ט. ע"פ דברי השש"כ פרק כט סעיף מח עמוד תעג.

44 ע"פ דברי הילקו"י בסעיף כ"ט.

45 ע"פ דברי הילקו"י בסעיף כ"ט. ע"פ דברי השש"כ פרק כט סעיף מח עמוד תעג.

46 ילקו"י שם סעיף כ"ב. שש"כ שם סעיף מח עמוד תעג.

47 ע"פ דבריו שם.

48 ילקו"י שם סעיף כ"ד. שש"כ שם.

49 ע"פ דברי הילקו"י שם בסעיף כ"ד.

50 ילקו"י שם סעיף כ"ג.

51 ילקו"י שם עמ' קצח. ע"פ מה שכתב בשש"כ שם סעיף נ עמוד תעד.

52 ילקו"י שם סעיף י"ט. ע"פ שש"כ שם סעיף מז עמוד תעב.

53 ילקו"י שם.

54 שם סעיף י"ח. שש"כ פרק טז סעיף יב עמוד רלה.

55 שם סעיף י"ח.

56 שם סעיף י"ח. ע"פ שש"כ פרק כט סעיף מח עמוד תעג.

57 ילקו"י ח"ב עמ' ריא. הליכות עולם ח"ג עמ' קצב. אבל בשש"כ פ"כ ס"ח והערה מז, ופרק כח סעיף יד עמוד תלח אין לקרוא בהם ואסור לטלטלם בשבת, שחוששים שמא יבוא לתקן תוך כדי הקריאה. ורק כאשר כל חוננו היא לעיין בהם דרך לימודו - מותר. וראה עוד בשו"ת קנין תורה ח"ב סי' קטו, וביסודי ישורון ח"ה עמוד צה, שאוסרים זאת מפני החשש שמא יבוא לכתוב.

58 ילקו"י שם סעיף כ"ו. ע"פ שש"כ פרק כח סעיף יד עמוד תלח.

59 ילקו"י שם עמ' תנט. שש"כ פרק כח סעיף צב עמוד תנט, ובשש"כ שם סעיף טז שכתב שמתור לסמן רק על ידי קמט אך לא בציפורן וכד'.